

Somosi György – Szabó Máté

A Magyar Honvédséget érintő országgyűlési biztosi vizsgálat tapasztalatai

2009 márciusa és decembere között – tíz év után először – Szabó Máté országgyűlési biztos és munkatársai ombudsmani vizsgálatot folytattak a Magyar Honvédségnél. A vizsgálat eredményeit Szabó Máté és Somosi György jelen írásban foglalta össze a Nemzet és Biztonság olvasói számára.

A vizsgálat elé

A hadsereg élet- és munkakörülményei az ombudsmani intézmények különleges figyelmére tarthatnak számot. A hierarchia, az akár az élet és testi épség sérelmével járó parancsteljesítési kötelezettség veszélyezteti az állampolgárok jogainak érvényesülését. Holott a katonák „polgárok egyenruhában”, tehát megilletik őket a közösség többi tagjának jogai – azonban van némi különbség ezek érvényesülésében és érvényesíthetőségében, ahogyan ezt a hadsereggel kapcsolatos vizsgálatok mutatják.

Az „egyenruhás polgárok” jogainak érvényesülését sokféle intézmény biztosítja, az előjárók útján tett panasz, a hadseregben belüli különféle vizsgálok és bizottságaik, az országgyűlés bizottsága, a minisztériumi felügyelet sőt, végül az ombudsman is vizsgálódhat ilyen témában. Ezt tette kollégáival együtt 2008–2010 folyamán, amikor jó tízéves szünet után ismételten vizsgálatot rendelt el a hadsereg tagjainak élet- és munkakörülményeivel kapcsolatosan. A több helyszínen személyesen, illetve kérdőívvel, szabályzatok áttekintésével stb. folytatott vizsgálat először tárta fel a NATO-tag hivatásos had-

sereg működésével az ombudsmani hatáskörben megállapítható visszasságokat.

Nem tartozott a vizsgálatok körébe, de annak befejező szakaszában, 2010 tavaszán értesült a közvélemény a HM és a hadsereg különböző intézményeiben feltárt korrupciós esetekről, amelyekben a büntetőeljárások ma még lezáratlanok. Nem meglepő, hogy a Magyarországon jelentősnek tartott korrupció a hadseregben és a honvédelmi tárcanál is megmutatkozik, sőt, feltehetőleg jelentős mértékben van jelen. Amióta van hadsereg, annak a tömeges fogyasztási igényei, illetve a termelésre gyakorolt hatásaik a különböző szolgáltatók és termelők számára a hadiszállítást nagymértékben vonzóvá teszik, a hadsereg belső hierarchikus viszonyai pedig alkalmasak az akár jelentős mértékű gazdasági és adminisztratív visszaélések elrejtésére. A hadsereg a változó gazdasági és politikai környezetre sokféleképpen reagálhat, és ennek egyik negatív tendenciája a hadseregben tapasztalható, illetve a hadsereg működéséhez kapcsolódó korrupció – emlékezzünk csak vissza az úgynevezett „olajügyekre”!

A hadseregek viszonyrendszerének jogi és gazdasági ellenőrzése ezért a jogállam-

ban a kiemelt területek közé kell, hogy tartozzon. A frissen elkészült vizsgálatnál Szabó Máté részt vett Bécsben a NATO-tagországok hadseregeit vizsgáló független jogvédelmi intézmények konferenciáján, s ennek hozzászólásaiból kirajzolódott az alapjogok hadseregeken belüli érvényesülésének szempontjából fontos mai tendenciák képe.

Ma a NATO-tagállamok hadseregei vagy kizárólag hivatásosokból állnak, vagy teret nyújtanak önkénteseknek is, illetve egyre rövidebb időre, de besorozott állampolgárok is kiképzést kapnak, többnyire a korábbi katonaidőnél jóval szűkebb, átlag hathónapos keretek között. Ez az összetétel megváltoztatja a szolgálati viszony jellegét: egyre inkább a hivatásos katonák kvázi közalkalmazotti szerepköre válik dominánssá. Ezzel pedig olyan kérdések kerülnek előtérbe, mint a közszolgálatoknál általában: munkakörülmények, túlmunka, díjazás, javadalmazás, előléptetés. A NATO-hadseregekben egyre kevesebb a szolgálati idejét sorozottként ott eltöltő állampolgár, és megnőtt a katonai „hivatásrend” szerepe, amely például erőteljes szakszervezeti érdekképviselettel rendelkezik, komoly lobbicsoportot alkotva az EU és a NATO intézményeinél.

Ugyancsak általánosnak tekinthető ma már a nők foglalkoztatása katonai szerepkörben, akár a harcoló alakulatoknál is, amely masszív esélyegyenlőségi és diszkriminációs problémákat vet fel a hadsereg „macsó” mélystruktúráival szemben. Az ilyen kérdések rendezésére széleskörűen, az alakulatoktól a vezérkarig terjedő esélyegyenlőségi bizottságok, tanácsok rendszerre igyekszik egyfelől a katonanők női mivoltukból eredő sajátos érdekeinek védelmét, valamint megfelelő előrejutásuk felügyeletét biztosítani nálunk és másutt is. Az utóbbival kapcsolatosan megállapítható egy olyan általános visszásság, hogy a

nőknek a hivatásos katonák közötti arányának jelentős megnövekedése az utóbbi időben nem párosult a nőknek a hadsereg vezető tiszti állományában elfoglalt helye ennek megfelelő kiegyensúlyozásával, amely további, az esélyegyenlőséget előmozdító lépések – jobban mondva: a papíron deklarált esélyegyenlőségi tervek – megvalósítását teszi szükségessé.

Külön „világot” jelentenek a NATO-országok hadseregeiben a külföldön, elsődlegesen Európán kívül zajló békefenntartói alakulatokkal kapcsolatos problémák, hiszen itt valós háborús fenyegetettségnek kitett, sőt, akár harcoló alakulatokról van szó. A veszélyhelyzet – a magasabb dotáció mellett – a sérelmeknek, a veszélyhelyzetben akár húsba vágónak bizonyuló megkülönböztetésnek vagy rossz bánásmódnak sokszoros, kiemelkedő jelentőséget ad. Tendenciaszerűen megállapítható, hogy ezeknél az alakulatoknál mind a szolgálat tartama alatt, mind azt követően (úgynevezett „poszttraumatikus bántalmak”) olyan jogi, gazdasági és végső fokon humán problémák vetődnek fel, melyek megoldásának elősegítése fokozott ellenőrzést, a panaszokra való nyitottságot, nagy odafigyelést és készséges segítségnyújtást kíván meg. A megoldás megfelelő kereteinek kialakítása még csak kísérleti fázisban van.

Olyan problémák sokasága vetődik fel itt, mint például az, hogy az egységesen nemzeti hadseregek állományának közös akciói, missziói során bekövetkezett visszásságok vagy sérelmek kivizsgálása és orvoslása a nemzeti hadsereg által delegált állomány esetében azok saját intézményes-jogi hátterének keretében zajlik. Ez olyan anomáliákhoz vezethet, hogy az azonos akcióban részt vevő angol és magyar katonák ügyében az eltérő szabályok más-más eredményt hozhatnak az ugyanazon ügyben folytatott két eljárásban. Ez a missziók

szempontjából nehezen kezelhető helyzetekhez vezethet, amelyek megoldására valamiféle közös emberi jogi védelmi státus kialakításának gondolata vetődik fel. Ez a globálissá váló jogvédelem fejlődésének újabb fejezetét jelenthetné, azonban éppen úgy vannak támogatói, mint ellenzői, és kialakítását illetően egyelőre még nincs semmiféle konszenzus, sem pedig általánosabban elismert koncepció.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a korábbi sorozott, férfiakból álló, és békeidőben az ország területén állomásozó katonaság helyett ma hivatásos, mindkét nem képviselőiből álló, és békeidőben is akár igen távoli külföldre, háborús körülmények közé elvezényelt alakulatokkal is rendelkező hadseregeket találunk a mai NATO-ban, így Magyarországon is. Ennek az új összetételnek, funkcióknak a velejárója a közszolgálati jelleg felerősödése, a tartós jog- és életviszonyokra épülő érdek- és jogvédelem igénye, a nők és a homoszexuálisok, valamint a kisebbségek egyenlő elbánásának biztosítására irányuló törekvés, és a speciális missziókban részt vevő alakulatok tagjai jogvédelmének olyan kialakítása, amely lehetővé teszi a nemzetközi misszió keretein belül a lehetőleg egyenlő elbánás érvényesülését akár speciális jogintézményeken keresztül, de biztosítja az átjárást a nemzeti hadsereg és a nemzetközi misszióban részt vevő alakulatai és képviselői között.

A társadalmi-politikai rendszer egészén belül a hadsereg, mint korábban a legnagyobb fegyveres erőszakszervezet helyét többnyire a rendőrségek vették át. Nem csupán létszámukban, de társadalmi funkcióikban is a rendőrségek azok, amelyek az állampolgárok biztonságigényének megfelelően kell, hogy szolgáltassanak. Az egységes Európában a hadseregek szerepe elsődlegesen a globális rendfenn-

tartó akciókban, illetve a közös NATO-funkciók gyakorlásában nyilvánul meg. Ma tehát a hadsereg háttérbe szorul az állampolgári figyelem szempontjából, hiszen nem minden állampolgár vagy család kell, hogy megtapasztalja a katonaeletet, mint a sorozott hadsereg időszakában. Ezáltal csökken a társadalom figyelme a hadsereg és az abban tapasztalható visszásságok iránt, míg növekszik a rendőrséggel kapcsolatosan. A független jogvédő intézmények vizsgálatainak ezzel számot kell vetniük, és elemzéseikkel közelebb kell hozniuk a társadalom számára a hadsereget és az ott tapasztalható problémákat, hiszen a csökkenő létszámú, változó összetételű és funkciójú hadsereg demokratikus, jogállami transzparenciája nagyon fontos a militáris jelleg következtében hierarchikusan szervezett területen élők, „az egyenruhás állampolgárok” jogainak érvényesülése szempontjából. Ez nem csupán a hadsereg, hanem az egész társadalom szempontjából is fontos – gondoljunk például a katonai diktatúrák, puccsok és a militárisan szervezett társadalmak ma is fennálló, a globális demokrácia szempontjából is fenyegető létezésére.

Az elmúlt közel egy évtizedben a Magyar Honvédséget két alapvető változás érintette. Magyarország 1999-es csatlakozása az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez (NATO) új kötelezettséget, egyúttal kihívásokat, lehetőségeket jelentett és jelent folyamatosan a Honvédségnek. Még lényegesebb változás, hogy – 136 év után – 2004 novemberében megszűnt a kötelező sorkatonai szolgálat, az önkéntes haderőre való áttérés pedig alapjaiban változtatta meg a Honvédség szervezetét, működését, és a vonatkozó szabályozás gyökeres átalakításával járt.

A fegyveres testületek szigorú hierarchikus rend szerint működnek, sajátos külön

panaszmechanizmussal, így feltehetően ennek is betudható, hogy az elmúlt években az állomány tagjaitól kevés panasz érkezett az Országgyűlési Biztos Hivatalába (OBH).

A fenti körülmények miatt az ombudsman szükségesnek tartotta megvizsgálni, hogy a Magyar Honvédség hivatásos, valamint szerződéses állományú katonáinak alapjogi megfelelő módon érvényesülnek-e, a hatályos szabályozás és gyakorlat összeegyeztethető-e az egyenlő bánásmód, valamint a jogbiztonság követelményével.

A helyszíni vizsgálatok során az országgyűlési biztos és munkatársai tanulmányozták az állomány élet- és munkakörülményeit, s az ott szerzett tapasztalataikat vetették össze a Honvédelmi Minisztériumtól kapott tájékoztatással, valamint a hatályos jogszabályi rendelkezésekkel.

A vizsgálat speciális módszere az előre elkészített anonim kérdőívek önkéntes kitöltése volt.

Helyszíni vizsgálatok

1. Magyar Honvédség 25. Klapka György Lövészdandár – Tata
Időpont: 2009. március 3.

A személyi feltöltöttség a dandárnál körülbelül 75%-os, és növeli a személyi kapacitással kapcsolatos nehézségeket, hogy általában az állomány körülbelül egyharmada külföldön teljesít missziós szolgálatot. A túlszolgálat elrendelése rendszeres, az állomány tagjai leterheltek. Problémát jelent, hogy a törvény szerint elsődlegesen járó szabadidőt – éppen a nem teljes feltöltöttség miatt – nem tudják kiadni, helyette pénzbeli ellentételezés jár. A parancsnok tájékoztatása szerint kereset-kiegészítés céljából többen kérik más kereső foglalkozás végzésének engedélyezését.

A katonák számára a véleménynyilvánítás fórumai az állománygyűlések, a parancsnoki fogadóóra, a szakszervezeten keresztül vagy szolgálati úton benyújtott panaszok. A beadványok nagy része áthelyezési kérelem (többnyire családi okokra hivatkozva), azonban ezek többségét, éppen a személyi kapacitás elégtelensége miatt, el kellett utasítani.

A dandár állományának 17%-a nő (a legtöbben közalkalmazottak, irodai munkát végzők – a tisztek aránya 8,2%). Külön női öltöző alegységenként van. Döntő többségben van külön női mellékhelyiség, zuhanyzó; amelyik épületben nincs, ott is kulcsra zárhatók a helyiségek. A szállón a katonák külön szinten vannak elhelyezve.

A lakhatás az állomány tagjai számára szállókon megoldható. A tisztai szálló (felújítva: 2002-ben) 23%-os, a tiszthelyettesi (felújítva: 2003-ban) 36%-os, a legénységi szálló (átadva: 2004-ben) viszont 90%-os kihasználtságú. Jellemző ugyanakkor, hogy pár év szolgálati viszony után már inkább albérleti támogatást igényelnének a katonák, hiszen életvitelszerűen inkább családjukkal együtt szeretnének lakni.

A laktanyában különböző szolgáltatások vehetők igénybe. Van járóbeteg-rendelés és fogászat, működik könyvtár, vannak büfék, csapatposta és varroda áll rendelkezésre, továbbá istentiszteleteket is tartanak. A tábori lelkesítő szolgálat működik, annak leginkább a missziókra való felkészítésben, illetve a missziókból hazatérők rekreációjában van jelentősége, illetve erre – különböző mentálhigiénés tréningekre – lenne érdemes nagyobb figyelmet fordítani. Sportolásra szintén van lehetőség a laktanyán belül: labdarúgópálya, akadálypályák, tornakert, strandröplabda-pálya, bitumenes sportpálya, kondicionáló terem, kiképzési sátor áll rendelkezésre, és uszodabérlet is igényelhető. A helyőrségi klub

csapatrendezvényeket, különböző programokat (például színházlátogatásokat) szervez.

Szakszervezet működik, programszervezést (például üdültetés, gyermektábor, egyéb programok), érdek- és jogi képviseletet igyekszik biztosítani. Szükség esetén és az adott keretek között segélyezést nyújt (például hitelválság miatt nehéz körülmények közé került katonák számára), valamint jogsegélyszolgálatot is biztosít.

Az alakulat végzi a tűzér-, páncéltörő- és harcokcsizó kiképzést, és részt vesz e fegyvernemek tisztjeinek felkészítésében is.

A dandár főbb haditechnikai eszköze a BTR-80 páncélozott szállító-harcjármű, a T-72 közepes harckocsi, a 152 mm-es D-20 ágyútarack és a Konkursz önjáró páncéltörő rakéta.

2. Magyar Honvédség 86. Szolnok

Helikopter Bázis – Szolnok

Időpont: 2009. március 30.

A létszámadatok szerint ennél az alakulatnál is vannak betöltetlen helyek (1272 felölthető hely, 130 üres beosztás). Az állomány 19%-a nő. A túlszolgálat nem annyira számottevő, mint más egységeknél, azonban az ellentételezés itt is pénzben történik.

Tábori lelkesítő szolgálat egy katolikus pap és egy református lelkesítő részvételével működik. A bázison van önálló imaszoiba, és istentiszteleteket is tartanak (főként egyházi ünnepeken).

A képzés fontos kötelezettség, különös tekintettel a speciális feladatra, a repülőgép-vezetői állomány utánpótlásának hazai biztosítására. Erre a célra kiképzőszázadot állítottak fel, amelyet a Kanadában folytatott pilótafelkészítéshez (*NATO Flying Training in Canada*) is alkalmaznak előképzés céljából.

Egészségügyi szolgáltatás működik a bázis területén, de az épületek erősen felújításra szorulnak.

A panaszok benyújtására alaki szabályok nem vonatkoznak, ugyanakkor a Szolgálati Szabályzatban meghatározott úton kerülhet rá sor. Többnyire szolgálati jogviszonnyal összefüggő döntéseket, mulasztásokat kifogásolnak, vagy missziós járandóság elszámolásával kapcsolatosak a beadványok. A parancsnok tájékoztatása szerint körülbelül ötven fegyelmi ügy volt, ezek közül egy sem kiemelt fegyelemsértés miatt indult (például öltözkébeli hiányosságok, gépjármű menetokmányának hiányos vezetése).

A laktanya-rekonstrukciós program keretében több épületet felújítottak, több azonban még felújításra szorul. Sportlétesítmények, uszoda, könyvtár a bázison belül elérhető, és a katonák számára térítésmentesen használható.

Az alakulat a feladatait egy szállítóhelikopter zászlóaljjal (MI-8 és MI-17 közepes szállítóhelikopterek), egy harcihelikopter-zászlóaljjal (MI-24 harci helikopterek) és egy kiképzőrepülő századdal (JAK-52 repülőgépek) látja el.

3. Magyar Honvédség Központi Kiképző Bázis – Szentendre

Időpont: 2009. április 28.

A Magyar Honvédség Központi Kiképző Bázisának feladata egyebek mellett a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem tiszti, az MH Kinizsi Pál Tiszthelyettes Szakképző Iskola tiszthelyettesi hallgatóinak, valamint a szerződéses legénységi állomány alapképzése, előmeneteli, át- és továbbképzése.

A szentendrei bázison kívül ide tartozik még egy négyszektoros gyalogsági lőtér Izbégen, valamint egy harcászati gyakor-

lótér Csobánkán. A vizsgálatot végzők az összes helyszínt felkeresték.

Az állomány feltöltöttsége 47%-os. Tiszti, tiszthelyettesi státusok nincsenek feltöltve, illetve a karbantartók száma is jelentősen csökkent. A létszámhiány miatt gondot jelent a szabadságok kiadása, főként a speciális szakértelmet igénylő beosztásoknál (például harcokcsivezető). Újabb hiányt generál, hogy a kiképzők egy része nyugdíj mellett dolgozik, de az új szabályozás értelmében erre a továbbiakban nem lesz lehetőség.

A tiszthelyettesi képzésben felmerülő nehézségként jelezték, hogy a szakközépis-kola törvényességi felügyeletét a jegyző látja el, így a pedagógiai program, tanterv az ő jóváhagyásán múlik.

Az infrastruktúra a szentendrei bázison megfelelő, eltekintve egy légénységi elhelyezési körleti épülettől, amelynek felújítása évek óta nem történik meg. A csobánkai elhelyezési körülmények ugyanakkor nem mondhatók jónak. Ételmelegítésre nincs lehetőség, a mosogató rossz állapotban van. A vizesblokk állapota ugyancsak nem kielégítő, a bojler nem elegendő kapacitású: felújítására csak részben került sor, tartalékkeretből. Az elhelyezés faházakban történik, emeletes ágyakkal; ezek tisztasági festését elvégezték, de további felújításra lenne szükség. A tantermek nyílászárói cserére szorulnak (ablakkeretek kifordulva), több helyen balesetveszélyesek. Mosógépek a körletben nincsenek, a karbantartási eszközök hiánya is problémát okoz. A helyszíni vizsgálat után az alakulat parancsnoka arról tájékoztatott, hogy az elhelyezési körülmények javítása érdekében elkezdődtek egy melegkonyhás étkezde kialakításának munkálatai.

Az izbégi gyalogsági lőtér kiszolgáló létesítményei ugyancsak rossz állapotban vannak.

A szolgálati panaszok száma nem számottevő, azokat a rendes szolgálati úton adják be és intézik. Több esetben a járandóság kifizetését hiányolták (készenléti pótlék, tűzszerészpótlék).

4. Toborzó- és Érdekvédelmi Központ – Székesfehérvár

Időpont: 2009. szeptember 30.

A helyszín kiválasztását az indokolta, hogy 2007. január 1-től kezdte meg működését a Magyar Honvédség Kelet-Magyarországi és Nyugat-Magyarországi Hadkiegészítő Parancsnokság, alárendeltségükben Toborzó- és Érdekvédelmi Központokkal, valamint Toborzó- és Érdekvédelmi Irodákkal. A struktúraváltással jelentős létszámcsökkentés is együtt járt (53%), ugyanakkor minden megyeszékhelyen maradt egy toborzó- és érdekvédelmi iroda.

A Toborzó- és Érdekvédelmi Központ vizsgálata során munkatársaim a toborzás feladatát, szervezetrendszerét, a toborzóirodák működésének tapasztalatait tekintették át.

A hadkiegészítő parancsnokságok feladata békeidőben a toborzás, az érdekvédelem és a katonai igazgatás. A toborzóközpont feladata továbbá, hogy békétől eltérő helyzetben (megelőző védelmi helyzet vagy rendkívüli állapot) a sorozást lebonyolítsa.

A toborzás elsődleges prioritása a szerződéses légénységi állomány, ezen belül a harc- és gépjárművezetői beosztások feltöltése, pilóta-utánpótlás, illetve a katonai tanintézetek beiskolázási létszámának biztosítása (ennek elősegítésére van a „Hadi-próba” néven középiskolásoknak szervezett rendezvénysorozat is).

A toborzási folyamat során először elbeszélgetnek a toborzók a jelöltekkel, megadva a döntéshez szükséges információ-

kat (ezekről szórólapon, egyéb írásos anyagokon keresztül is lehet tájékozódni), aztán katonai, nemzetbiztonsági vizsgálat következik, majd a rendőrségi nyilvántartás lekérdezése, ezután egészségügyi és fizikai alkalmassági vizsgálat, végül egy bizonyos katonai szervezethez való kiközvetítés.

A toborzóközpontban elmondták, hogy bizonyos beosztások nehezen tölthetők fel, mert speciális nemzetbiztonsági átvizsgálás szükséges hozzájuk, vagy különleges szaktudást (nyelvismeretet, szakismeretet, jogosítványt) igényelnek. Általános problémát jelent, hogy az alapfizetés alacsony. A központ tájékoztatása szerint a gazdasági válság hatására megnőtt a jelentkezők száma, valamint a válságnak megtartó hatása is van, ugyanakkor az várhatóan csak átmeneti, és a fluktuáció feltehetően a jövőben is folytatódik majd. Megtartó erőt jelenthetne a lakhatási támogatás bővítése, szélesítése is. A nőekkel kapcsolatos foglalkoztatási problémaként jelezték, hogy az alakulatok nem mindig fogadnak szívesen nőket, mert szerződéses állományban a nő szülési szabadságának egy része alatt nem tölthető be a beosztása. Bizonyos rendvédelmi zászlóaljknál pedig fizikai okok miatt (például a felszerelés súlya) nem lehet növelni a nők arányát.

Az érdekvédelmi tevékenység körébe tartozik a különböző rendezvények szervezése és támogatása, kegyeleti tevékenység színvonalas végrehajtása (temetkezési költségekhez való hozzájárulás, koszorúzások stb.), együttműködés a nyugdíjas klubokkal, szervezetekkel, látogatások, ségélyezés stb.

A katonai igazgatás keretében adatbázisok, nyilvántartások átvétele és aktualizálása folyik, további feladat a részvétel a védelmi igazgatási szervek és az önkormányzatok honvédelmi felkészítésében.

5. 12. Arrabona Légvédelmi Rakétaezred – Győr

Időpont: 2009. december 8.

Az ezredet a honvédelmi miniszter 2007. március 1-jei hatállyal alapította, megszüntetve a 12. Arrabona Légvédelmi Rakétadandárt. Az ezred a Honvédség egyetlen légvédelmi rakéta fegyvernemi katonai szervezete.

A város határában, Győr-Likócson elhelyezkedő, 1976-ban átadott objektum közelében gyalogsági lőtér működik. Szálláslehetőséget a város különböző pontjain szolgálati lakásokban, szállókban és albérletekben biztosítanak. A szolgálati lakások honvédségi, illetve önkormányzati kezelésben vannak.

A közelmúltban adták át a minden igényt kielégítő, felújított javítóműhelyt. Az infrastruktúra megfelelő, ami nyilvánvalóan annak is betudható, hogy az objektum 1973 és 1976 között épült.

2006-ban nyílt meg a Kőrösi Sándor Főhadnagy Oktatási Központ, amelyben 20 tanterem és egyebek mellett a Mistral rakétarendszer szimulátora is található. A csapatmúzeumban és az oktatási központ névadójának, valamint Szent Borbálának, a tüzérek védőszentjének emlékszobájában színvonalas kiállítás tekinthető meg.

A feltöltöttség tiszti és tiszthelyettesi állománykategóriában magasnak mondható (85, illetve 90%), a legénységnél viszont jelentős, közel 100 fős (280-ból 189 meglévő) létszámihiány mutatkozik. Az ezrednél magas, mintegy 40%-os a szerződésesek aránya. Az ezred teljes létszámának 15–20%-a nő, jelenleg 141 teljesít szolgálatot, jelentős részük zászlós/tiszthelyettes (105 fő), legénységi állományba 23-an tartoznak, a tiszti/főtiszti állománykategóriába pedig 13-an. Magas a nők aránya (kétharmad) a közalkalmazotti kategóriában. A szerződéses nők száma 35.

Az alkalmazott rendszerek tekintetében a volt Szovjetunióban kifejlesztett, de modernizált eszközök, valamint új beszerzések egyaránt megtalálhatók.

A kérdőívek értékelése

A kérdőív a honvédség ombudsmani vizsgálatának egyik speciális módszere volt. A kitöltés eldöntendő kérdés esetén a megfelelő válasz (igen–nem) aláhúzásával, egyéb kérdés esetén szöveges válasz beírásával, vagy minősítést kifejező szám (5: kiváló, 4: jó, 3: közepes, 2: elégséges, 1: elégtelen) megjelölésével történt. Négy vizsgálati helyszínen összesen 57 fő töltötte ki a kérdőívet, 42 szerződéses állományú katona, valamint az *MH Kinizsi Pál Tiszthelyettes Szakképző Iskola* 15 hallgatója.

A toborzók munkáját a megkérdezettek többsége jónak értékelte, válaszaik szerint a tájékoztatás kielégítő és elégséges volt. Szerződéses katonaként helyzetüket megfelelőnek ítélték.

A külszolgálatban megállapítható, hogy az vonzó, a kérdésre válaszoló szerződéses katonák közel háromnegyede szívesen venne részt misszióban. Azok, akik a kérdésre nemmel feleltek, egy kivétellel 33 évnél idősebbek. A hallgatók közül pedig még magasabb volt azoknak az aránya, akik igennel válaszoltak: a 15 hallgató közül 14 menne külföldre.

Az előljárói bánásmóddal kapcsolatban súlyos kifogás nem merült fel, azt általában jónak értékelték.

Panasz-előterjesztéssel a szerződéses katonák egynegyede már élt, közülük 20% volt elégedetlen. A szerződéses katonák közel 90%-a nem tart attól, hogy panasz benyújtása miatt retorzió érheti, ezzel szemben a hallgatók egyharmada gondol-

ja, hogy a panasz benyújtása rá nézve negatív következményekkel járna.

Érdekképviselői szervhez a megkérdezettek kis hányada fordult, ezek közül 60 százalék érezte eredményesnek a segítségnyújtást.

Az egészségügyi szolgálatot a szerződésesek többsége igénybe vette, és közülük csupán egy fő nyilatkozott úgy, hogy nem volt elégedett. Hasonló arányban fordultak az egészségügyi szolgálathoz a hallgatók is, a 12-ből tízen elégedettek voltak.

A szabad vallásgyakorlással kapcsolatban egy szerződéses katona gondolta úgy, hogy az számára nincs biztosítva. A kérdésre nem válaszolók száma viszonylag magas, hét fő volt.

A szerződésesek nagy része jellemzőnek tartja a túlszolgálatot, elrendelésének előfordulása tekintetében a „ritka” a legjellemzőbb, „nagyon gyakori” választ nem kaptunk. Az ellentételezést a válaszadók mintegy háromnegyede megfelelőnek gondolja.

A laktanyai elhelyezést a katonák általában jóra értékelték.

Megállapítások

I. A Magyar Honvédség létszámát, fejlesztésének főbb haditechnikai eszközeit a Magyar Köztársaság Országgyűlése állapítja meg. A rendszerváltás idején irányadó közel 100 ezres békelétszám az elmúlt húsz évben folyamatosan, napjainkra mintegy háromnegyedével csökkent, a maximális létszám jelenleg 24 950 fő.

A létszámcsökkenés mellett a szervezeti struktúra is jelentős mértékben átalakult. E tekintetben a kötelező sorkatonai szolgálat megszűnésével együtt járó változásokon túl ki kell emelni az úgynevezett önkéntes

tartalékos rendszert, amelynek lényege, hogy az önkéntes tartalékos katonák – civil foglalkozásuk megtartása mellett – meghatározott ideig, szerződés alapján vállalják a katonai szolgálatra rendelkezésre állást és a tényleges katonai szolgálatot. A Honvédség 24 950 fős jelenlegi maximális létszáma nem tartalmazza a legfeljebb 4000 önkéntes tartalékos státust.

Az önkéntes haderő személyi állományának biztosítása érdekében a Magyar Honvédség toborzórendszert működtet. Fő célkitűzés a létszámhiányok csökkentése érdekében a toborzórendszer működésének hatékonyabbá tétele, és a haderő megtartó erejének javítása. A toborzásnak főleg a légénységi állomány pótlására kell koncentrálnia, a szerződéses légénységi állomány utánpótlásakor a szakképzettséggel, speciális képzettséggel, angolnyelv-ismerettel és gépjármű-vezetői jogosítvánnyal rendelkezők előnyben részesítésével.

A Magyar Honvédség feltöltöttsége korántsem nevezhető megfelelőnek.

A szerződéses légénységi állományú katonára illetménye honvéd rendfokozat esetén alig haladja meg a 100 ezer forintot, míg a szakaszvezetőé 130 ezer forint. Válság, nagyfokú munkanélküliség esetén az alacsony, de biztos jövedelem is vonzó lehet, gazdasági fellendüléskor azonban várható, hogy az érdeklődés alábbhagy, továbbá a korábban a Honvédséget választók is inkább a jövedelmezőbb civil szférában helyezkednek el.

Nem kétséges, hogy a pálya vonzóvá tétele és a megtartó képesség jelentős mértékben függ az illetménytől, egyéb juttatásoktól. Az alacsony kezdő fizetést ellensúlyozhatja, ha a szerződéses katonának reális esélye van arra, hogy belátható időn belül juttatásai számottevően megnőnek. A cél, hogy a jelentkezők ne csak kényszerből, az „amíg nincs jobb, ez is jó lesz”

szemlélet alapján válasszák a Honvédséget. Ehhez az élet- és munkakörülmények javítása, kiszámítható előmeneteli, valamint versenyképes juttatási rendszer szükséges.

II. A vizsgálat során kiemelt figyelmet fordítottunk a katonanőkre vonatkozó sajátos szabályozásra, valamint a katonanők élet- és munkakörülményeinek feltárására, a nemükből adódó jogos igényeik biztosításának meglétére.

A honvédségen belül a nemi alapú diszkrimináció elkerülését, megelőzését kidolgozott jogszabályi háttér segíti elő. A katonanők helyzetét felügyelő, segítő, jelenleg működő intézményesített fórum kialakítására 2003 novemberében került sor: ekkor kezdte meg működését az MH Katonanői Bizottság. A testület tagjai a katonanők élet- és munkakörülményeit, járandóságait, szociális juttatásait alakulását vizsgálják, a felmerülő problémákat orvosolandó ajánlásokat fogalmaznak meg, gyűjtik a katonanők helyzetével kapcsolatos nemzetközi tapasztalatokat, javaslatokat tesznek azok alkalmazására. A bizottság révén a minisztérium vezetése is értesül arról, hogy mely területeken kell beavatkozni a nőket érintő esetleges negatív folyamatokba.

A Laktanya-rekonstrukciós Program keretében figyelemmel voltak a nemeknek megfelelő infrastruktúra biztosítására. Azoknál az épületeknél, ahol a felújítás még nem történt meg, a női szociális helyiségeket a létszám és a rendelkezésre álló kapacitás függvényében jelölték ki.

A helyszíni vizsgálatok során a körülmények alapos megismerése érdekében az országgyűlési biztos munkatársai kifejezetten kérték, hogy beszélgetéseket folytathassanak az állományhoz tartozó katonanőkkel, amire valamennyi parancsnok lehetőséget biztosított.

A vizsgálat a katonanők helyzetével összefüggésben nem tárt fel olyan ténytet, amely a diszkrimináció tilalmával kapcsolatban visszásság gyanúját alapozta volna meg.

III. A Magyar Köztársaság Alkotmánya deklarálja, hogy a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára.

A Tábori Lelkészi Szolgálat keretében három azonos jogkörrel rendelkező szolgálati ág működik (Katolikus Tábori Püspökség, Protestáns Tábori Püspökség és Tábori Rabbínatus), amelyek az egyházak autonómiájának jegyében hierarchikusan nem tagolódnak be a katonai szervezetek rendszerébe, lényegében önállóan, és a Honvédelmi Minisztérium háttérintézményeként funkcionálnak.

Az állomány tagja a szolgálati helyén a szolgálati kötelezettség teljesítésének sérelme nélkül vehet igénybe lelki gondozást, illetve vehet részt vallási szertartáson, lelki gondozásra vagy a vallási szertartáson való részvételre azonban nem kötelezhető.

A helyszíni vizsgálatok során szerzett tapasztalatok, valamint a szolgálat munkatársaival folytatott beszélgetések alapján megállapítható, hogy a működés feltételei az alakulatoknál biztosítottak, azt a parancsnokok az igényeknek megfelelően támogatják. A parancsnokok és a szolgálat munkatársai közötti együttműködés jó; megoldatlan, alapjogi visszásság gyanújára okot adó körülményt egyik fél sem jelzett.

A NATO-hoz való csatlakozás óta a külföldi missziók tekintetében a lelki gondozás egyre nagyobb teret kap, amelyben a pszichológusok mellett a szolgálat munkatársai, lelkészei vállalnak jelentős szerepet. A misszióba történő kiküldésre való felkészítésnek része a pszichés felkészítés

is. A műveleti területeken a gyakorlatban is tényleges pszichés segítséget nyújtanak. A tábori lelkészek munkája szükséges az otthontól távol, sok esetben más kultúrában és vallási környezetben lévő katonák lelki és vallási szolgálatának biztosítása érdekében. A pszichológusok munkájával együtt nagy szerepet játszanak a fegyveres konfliktusokban elszenvedett személyi veszteségek feldolgozásában is.

A szolgálat működésének jogi környezete megfelelő, a lelkiismereti és vallásszabadság biztosításával, gyakorlatban való érvényesülésével kapcsolatban alkotmányos joggal összefüggő visszásság gyanúja nem merült fel.

IV. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Magyarország egyetlen katonai felsőoktatási intézménye. Fő profilja a tisztképzés, mérnök- és mérnökparancsnok képzés, rendvédelmi, biztonság- és védelempolitikai szakemberképzés.

A Magyar Honvédség képzési rendszerének és működésének a nemzeti elvárások mellett meg kell felelnie a nemzetközi, kiemelten az Európai Unió és a NATO követelményeinek. A külföldi képzések nagy jelentőséggel bírnak azokon a szakterületeken is, ahol az állomány továbbképzése, szakmai ismeret-kiegészítése hazai képzésekkel nem oldható meg. Külföldi iskola-rendszerű képzésre évente mintegy 70 fő kerül, a NATO, EU, ENSZ és egyéb rövid idejű külföldi tanfolyamrendszerű képzéseken évente megközelítőleg 400–500 fő vesz részt. 2002-től folyamatos a kanadai repülőgép- és helikoptervezetői képzés.

Az alakulatoknál beszámoltak a képzési és beiskolázási rendszeréről. A lehetőségeket általában kielégítőnek értékelték, arról is tájékoztatták munkatársaimat, hogy bár a korábbinál kiemeltebb figyelmet fordítanak a nyelvoktatásra, e téren még mindig szükségesnek látszik a fejlesztés.

Összességében elmondható, hogy a művelődéshez való joggal, az oktatás szervezésével kapcsolatban alkotmányos joggal összefüggő visszásság nem állapítható meg.

V. A létszámcsökkenés, valamint az ezzel összefüggő túlszolgálat elrendelése tekintetében irányadó az az alkotmánybíró-sági álláspont, amely szerint az állam maga dönti el, hogy összlétszámát tekintve mekkora haderővel tudja maradéktalanul ellátni a haza védelméből és a nemzetközi kötelezettségek teljesítéséből fakadó tennivalóit. A békeidőben fennálló honvédelmi kötelezettség megszüntetése folytán olyan létszámú és összetételű hivatásos és szerződéses állományt kell megszerveznie és fenntartania, amellyel – figyelemmel az önkéntes tartalékos katonákra is – sikeresen teljesíthetők az idézett alkotmányos kötelezettségek. Az állam felelősségébe tartozik, hogy ezt konkrétan milyen módon alakítja ki és működteti, de alkalmasnak kell lennie a megjelölt cél elérésére.

Mindezekre tekintettel különös figyelmet fordítottam a szolgálatteljesítési időre, valamint a szabadságra vonatkozó rendelkezések megtartásának vizsgálatára. A létszámcsökkentés, a magas fluktuáció és a túlszolgálat elrendelésének gyakorisága között egyértelműen párhuzam vonható. Valamennyi vizsgált állomány esetében problémát, nehézséget jelentett a túlszolgálat szabadidővel való ellentételezése, valamint egyes esetekben a szabadságok kiadása.

VI. A helyszínbejárások legfőbb célja személyes tapasztalat gyűjtése volt az állomány élet- és munkakörülményeit illetően. Leszűrhető, hogy a Laktanya-rekonstrukciós Program keretében több magas színvonalú, a testi és szellemi fejlődést előmozdító pihenőszobát, edzőtermet, könyvtárat hoztak létre, azonban nagy eltérés

mutakozik a különböző állományok esetében a tárgyi felszereltség, illetve az épületek állapota tekintetében. A pihenőidő tartalmas eltöltésének előmozdítása a katonák esetében kiemelkedő fontosságú, ezért az aránytalanságok felszámolása érdekében valamennyi parancsnokságra kiterjedően javasolt a pihenőszobák, a pihenőidő eltöltésének céljából létrehozott egyéb helyiségek (könyvtárak, klubok, edzőterem stb.) felülvizsgálata.

VII. Az Alkotmány szerint a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze. A hivatásos és szerződéses állományú katonák jogállásáról szóló törvény számos, az átlagosnál szigorúbb korlátozásokat tartalmaz a katonák véleménynyilvánítási szabadságával, egyesülési, gyülekezési jogával összefüggésben. A törvény egyebek mellett a pártpolitikai tevékenységre, a parancs, intézkedés megtagadására, sőt annak bírálataira vonatkozó általános tilalmat is felállít. Maga az Alkotmány is akként rendelkezik, hogy a Magyar Honvédség hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártnak, és politikai tevékenységet nem folytathatnak.

Az Alkotmánybíró-ság gyakorlata következetesnek tekinthető abban, hogy álláspontja szerint „a fegyveres szervek megfelelő működése aligha valószínűsíthető meg az annak megakadályozására irányuló jogi szabályozás nélkül, hogy a fegyveres szervek tagjai aláássák vagy bomlasszák a testület fegyelmét, ezért a szolgálati rend megtartásához fűződő érdek a fegyveres szerv sajátos függelmi viszonyai között indokoltta tehet csak az e szerveknél érvényesülő tilalmakat”. Az Alkotmánybíró-ság kimondta, hogy „elvileg és általánosságban nem merül fel alkotmányossági aggály az olyan törvénnyel szemben, mely a pa-

rancs vagy az intézkedés végrehajtását gátló, lassító vagy lehetetlenné tevő bíráltnak, vagy vélemény kifejezésre juttatásának, illetőleg a szolgálati rendet és fegyelmet sértő nyilatkozat tételének bizonyos határokat szab, amennyiben e törvény eleget tesz az alkotmányos alapjogok korlátozására irányuló törvényekkel szembeni fenti követelményeknek”. Az Alkotmánybíróság megállapította azt is, hogy – kétségtelenül szűk körben, de – a parancs és intézkedés bírálható.

Az alkotmánybírósági gyakorlat, a hatályos törvényi szabályozás és az erre épülő gyakorlat egyaránt arra világít rá, hogy a hivatásos és szerződéses állomány vélemény szabadságának ilyen fokú – alkotmányosanak minősülő – korlátozása mellett kiemelt jelentősége van a kérelem és különösen a szolgálati panasz intézményének, valamint a jog- és érdekérvényesítő tevékenység megfelelő biztosítottságának. A helyszíni vizsgálatok során ezért vizsgálni kellett azt is, hogy van-e bármilyen kifogás, észrevétel a szolgálati panasz működésével kapcsolatban, illetőleg melyek azok a területek, ahol a legtöbb panasz fordult elő az utóbbi években. Ezek jellemzően a járandóságokat, különféle díjazásokat érintették (a szolgálati idő számítása, a készenléti díj kifizetése, külszolgálati napi díjak stb.).

A vizsgálat megindítását követően ugyanakkor olyan tartalmú beadvány érkezett, amelyben az indítványozó a szolgálati panasz kezelésével kapcsolatos gyakorlatot kifogásolta, számos ponton sérelmezve az előljárók eljárását. Tekintettel az átfogó jellegű panaszbeadványra, a szolgálati panasz kezelésének gyakorlatával összefüggésben külön ombudsmani vizsgálatot rendeltem el.

A helyszíni vizsgálatok során tudomásunkra jutott, hogy a jogalkalmazási gya-

korlatban problémák merülnek fel a méltatlansági eljárás lefolytatásával, az eljárás felfüggesztésének lehetőségével összefüggésben. A vizsgálat megindítását követően e témakörben is érkezett átfogó beadvány, ezért az ombudsman e tárgyban is külön vizsgálatot rendelt el.

Összegzés

A helyszíni vizsgálatokon tapasztaltak alapján az alábbi általános megállapítások tehetők.

Az alakulatok mindegyike jelentős létszámhiánnyal küzd, ebből következően nagy problémát jelent – különösen egyes szakterületeken – a túlszolgálatok elrendelésének magas száma, valamint ennek megfelelő ellentételezése.

Nagy eltérés mutatkozik az egyes épületek (egészségügyi ellátó helyiségek, pihenőszobák, szállók, sportlétesítmények) állapota, felszereltsége tekintetében.

A Katonanoi Bizottságok tagjai a beszélgetések során nemi alapú diszkriminációról nem számoltak be, elmondásuk szerint a felmerülő problémák általános jellegűek, és nem tipikusan a katonanőket érintő gondok.

A fegyelmi ügyekért felelős tisztekkel folytatott beszélgetések általános tapasztalata, hogy kiemelkedő fegyelemsértés az egyes alakulatoknál nem fordult elő, az ügyek az alakulaton belül a szolgálati út betartása mellett megoldódtak.

A katonai életpályamodell kiszámíthatatlansága miatti nagy fluktuáció nehézséget jelent az állomány belső felépítésének tervezhetősége tekintetében.

A magyar katonák számára a nemzetközi tapasztalatok megszerzésére nyitva álló lehetőség a külföldi továbbképzéseken, valamint a missziókban való részvétel.

A tábori lelkeszi szolgálat a helyi igényeknek megfelelően működik.

Összegezte a honvédelmi miniszter tájékoztatójában és a vonatkozó jogszabályokban foglaltakat, valamint az OBH munkatársainak helyszíni látogatásai során szerzett tapasztalatokat, az ombudsman az alábbi vizsgálati megállapítások tette.

A Magyar Honvédségben jól képzett, hivatásukat magas szinten gyakorló katonák szolgálnak, akik a missziókban is megállják a helyüket, munkájukat külföldi bajtársaik elismerése övezi. A helyszíni bejárások alkalmával találkozhattunk az állomány élet- és munkakörülményeinek javítását szolgáló laktanya-rekonstrukciós program eredményeivel. Ezen a téren korábbi vizsgálataink óta egyértelmű előrelépés történt, ezzel együtt a kor színvonalának és a jogos elvárásoknak megfelelő körülmények széles körű biztosítása további beruházásokat igényel. Egyes helyszíneken OBH munkatársai azt tapasztalták, hogy az elmaradt felújítások, fejlesztések miatt az állomány megfelelő egészségügyi ellátásának biztosítása, munkakörülményei, elhelyezése, étkezése és pihenése – különösen a más alakulatoknál tapasztalt helyzethez képest – méltatlanok a Magyar Honvédséghez, és az állomány tagjainak egészséghez való jogával összefüggő sérelmek veszélyét hordozzák magukban. A missziókban, továbbképzéseken, tanfolyamokon való részvétel a helyben maradó állomány munkaterheit növeli. Tapasztala-

taink szerint a létszámhiány és abból adódóan a túlszolgálatok kezelése nehéz feladat elé állítja az előljárókat. A Honvédség vonzóvá tétele és megtartó képességének növelése az illetményrendszer átgondolását indokolja.

Intézkedések

Az országgyűlési biztos kezdeményezte a Kormánynál, hogy vizsgálja meg egy hosszabb távú, szakmai konszenzuson alapuló új „katonapolitikai stratégia” kialakításának vagy a jelenlegi stratégia fejlesztésének lehetőségét, amely révén a létszámhiányból adódó túlszolgálatok elrendelésének száma, ezzel az állomány intenzív leterheltsége csökkenthető; az illetmény- és juttatási rendszer átfogó felülvizsgálatával a katonai életpálya vonzóbbá tehető, a Magyar Honvédség megtartó képessége növelhető; a laktanya-rekonstrukciós program folytatásával a hivatásos és szerződéses állomány tagjainak élet- és munkakörülményei között tapasztalt területi eltérések tovább csökkenthetők.

Felkérte a honvédelmi minisztert, hogy az állomány jogainak védelme érdekében a szolnoki helikopterbázishoz tartozó egészségügyi létesítményben, valamint a szentendrei HM Központi Kiképző Bázishoz tartozó izbégi és csobánkai létesítményekben gondoskodjon a megfelelő elhelyezési és munkakörülmények biztosításáról ■